

GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ PAAUGLIŲ PROFESIJOS PASIRINKIMO PROBLEMOS

Vilija Bitė Fominienė, Diana Rėklaitienė, Jūratė Požerienė,
Vida Ostasevičienė, Aida Gaižauskienė

Lietuvos sporto universitetas

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas racionalus profesijos pasirinkimas paauglystėje, kaip individo sėkmingos karjeros prielaida. Kadangi Lietuvoje atliktuose profesijos pasirinkimo tyrimuose neskirta pakankamai dėmesio specifinei vaikų grupei – globos namų auklėtiniams, šiame straipsnyje analizuojamos globos namuose gyvenančių paauglių profesijos pasirinkimo problemos.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: globos namų auklėtiniai, paaugliai, profesijos pasirinkimas.

Abstract

The article focuses on the importance of a career in today's employment market, and it analyzes rational choice of profession at teenage years as a condition to a successful career. In Lithuania, studies about a choice of profession have not been paying enough attention to a specific group of children – those living in foster homes. Therefore, the purpose of this research is to analyze problems that teenagers from foster homes experience when choosing a profession.

KEY WORDS: choice of profession, teenagers, foster homes.

Įvadas

Globalūs pokyčiai ekonominėje erdvėje turi įtakos Lietuvos darbo rinkai. Tapdama sudėtinga ji pritraukia skirtingos kvalifikacijos darbuotojus. Ir nors nenuginčijama, kad vienas svarbiausių šiuolaikinės organizacijos sėkmę nuolatinių pokyčių procese lemiančių veiksnių yra darbuotojai, darbo rinkoje dažnai kalbama ne apie konkretų žmogų, bet apie kolektyvo darbuotoją, kurio reikia tam tikram darbų kompleksui atlikti (Martinkus ir kt., 2006). Tai lemia neišvengiamą darbuotojų konkurenciją. Taigi rinkos sąlygomis kiekvienas individas turi rūpintis savimi – pasirinkti ir išsaugoti arba susikurti perspektyvią darbinę veiklą, kuri atitiktų jo gebėjimus ir padėtų visiškai save realizuoti. Visa tai atskleidžia žmogaus karjera, kurią sunku įsivaizduoti kitaip nei paties žmogaus planuojamą, plėtojamą ir valdomą procesą, galintį vykti tiek nuosekliai bei sistemingai, tiek ir chaotiškai bei atsitiktinai (Adamonienė, 2009; Rosinaitė, 2008).

Kiekvieno žmogaus karjeros projektavimo ir planavimo kelias prasideda vaikystėje ir šiuolaikinio darbo pasaulio sąlygomis tęsiasi visą gyvenimą. Tačiau kiekvieno žmogaus atėjimas į darbo pasaulį, darbuotojo vaidmens prisiėmimas nėra savaiminis procesas. Didelės reikšmės jam turi profesijos pasirinkimas – vienas rimčiausių žmogaus gyvenimo sprendimų. Nuo jo teisingumo priklauso ir indivi-

do asmeninė gerovė, pasireiškianti visavertiškumo pajautimu, pasitikėjimu savimi, buvimo konkurencingu ir sėkmingu darbo rinkoje jausmas.

Profesijos pasirinkimą, anot L. Jovaišos (2009), galima įvardyti kaip profesinį brendimą. Ir nors jis prasideda vaikystėje, kada formuojasi su karjera susijusios sąvokos ir nuostatos, vis dėlto ypač svarbiu laikotarpiu renkantis profesiją, daugelio tyrėjų nuomone, galime laikyti paauglystę (Ustinavičiūtė ir kt., 2011; Pociūtė, Isiūnaitė, 2011; Domeikytė, 2010; Lileikienė, 2009 ir kt.). Tai laikas, kai tarp kitų asmens tapatumui įtvirtinti svarbių klausimų atsiranda poreikis pažinti ir įvertinti save, atrasti savo vaidmenį visuomenėje, suvokiant savo ateities planus, kurie susiję su darbu ir karjera (Kutkienė, 2008; Stanišauskienė, 2007).

Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį aktyviai domimasi įvairiais klausimais, kurie susiję su karjera (Augienė, 2009; Stanišauskienė, 2007; Petkevičiūtė, 2006; Pukelis, 2003; Kučinskienė, 2003 ir kt.). Akcentuojant tai, kad sėkmingos karjeros prielaida – racionalus profesijos pasirinkimas, tirta nemažai tiek studentų (Tureikytė ir kt., 2005; Barkauskaitė, 2007; Rosinaitė, 2008, ir kt.), tiek ir moksleivių profesijos pasirinkimo problemų (Pociūtė, Isiūnaitė, 2011; Domeikytė, 2010; Lileikienė, 2009; Valackienė, Dėmenienė, 2007 ir kt.). Tačiau moksleivių profesijos pasirinkimo problemų tyrimai nukreipti į šeimose augančius vaikus. O juk tėvų globos netekę moksleiviai – specifinė grupė, kuriai, anot K. Samašenko ir R. Žukauskienės (2004), dažnai reikia kryptingos ir nuoseklios pagalbos, rengiant savarankiškam gyvenimui. Apie globos namuose gyvenančių paauglių profesijos pasirinkimo ypatumus Lietuvoje žinoma nedaug, ši tema mažai tyrinėta. Nors akivaizdu, kad duomenys galėtų padėti paaugliui priimti dalinį sprendimą tiek renkantis profesiją, tiek ir projektuojant karjerą.

Atsižvelgiant į aukščiau aptartas problemas pasirinktas tyrimo objektas – profesijos pasirinkimo problemos.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti globos namuose gyvenančių paauglių profesijos pasirinkimo problemas.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa.

1. Tyrimo metodika

Tiriamieji. Tiriamąją imtį sudarė 716 tėvų globos netekusių 12–18 metų paauglių, augančių vaikų globos namuose (valstybiniuose, savivaldybių, nevalstybiniuose). Tiriamųjų imtį sudarė: 47 % mergaičių ir 53 % berniukų. Pagal amžių tiriamieji pasiskirstė taip: 12–14 metų tiriamieji sudarė 37,8 % imties, 15–18 metų paaugliai – 62,2 % imties.

Tyrimo metodai. Tiriamųjų profesijos pasirinkimo problemos tirtos taikant apklausos raštu metodą. Parengtas klausimynas, kurio turinį sudarė fakto (socialiniai ir demografiniai) ir konstrukto (tiriamąjo objekto) klausimai. Anketinės apklausos būdu išanalizuotas paauglių pasirengimas savarankiškam gyvenimui, tirtas jų požiūris į mokslą ir jo naudą gyvenant savarankiškai, analizuoti profesijos pasirinkimą lemiantys veiksniai ir paauglių požiūris į darbo paiešką bei įsidarbinimo galimybes. Tyrimui naudota anketa, sudaryta remiantis K. Kardelio (2002) ir O. Tijūnėlienės, A. Virbalienės (2006) pateiktais anketos sudarymo reikalavimais, naudojant įvairias klausimų skales.

Tyrimo organizavimas. Sudaryta anketa suderinta su Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos specialistais. Lizdinės atsitiktinės atrankos principu pasirinktos vaikų globos įstaigos.

Kiekybiniams tyrimo duomenims apskaičiuoti taikyti matematinės statistikos metodai. Tyrimo duomenys apdoroti pasitelkus *SPSS* (statistinis paketas socialiniams mokslams) 13 versijos kompiuterių programą. Sugrupuota informacija pateikta lentelėse ir paveiksluose. Taikytas *Chi* kvadrato (χ^2) kriterijus, kuriuo įvertinti skirtumai tarp dviejų imčių.

2. Tyrimo rezultatai

Analizuojant tyrimo dalyvių profesijos pasirinkimo problemas visų pirma domėtasi, kokia paauglių nuomonė apie jų pasirengimą savarankiškam gyvenimui. Nustatyta, kad daugiau kaip pusė paauglių teigia esantys nepasirengę savarankiškam gyvenimui. Taip mano 65,1 % 12–14 metų ir 55,4 % 15–18 metų paauglių.

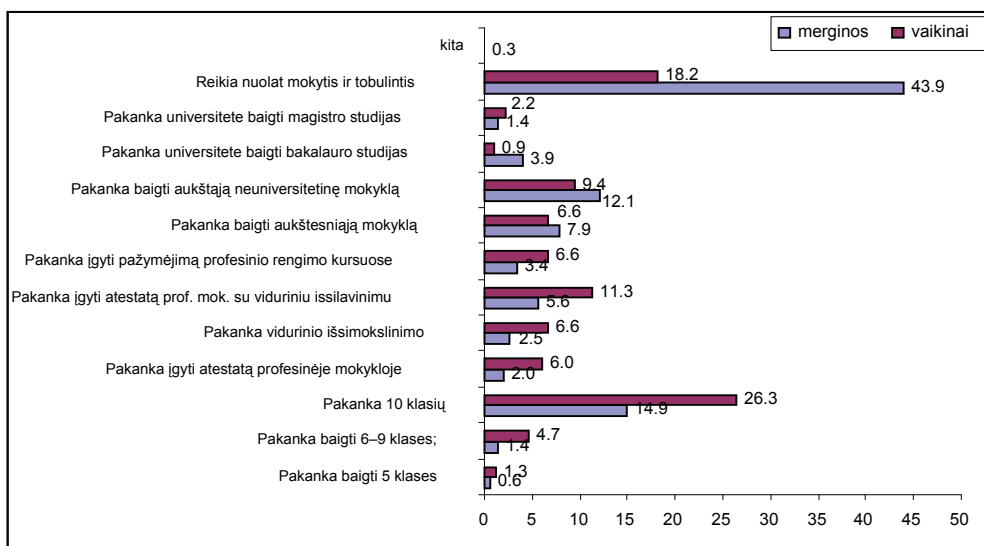
Tiriant paauglių požiūrį į mokslą ir mokymąsi atskleista, kad didžioji dauguma 12–14 ir 15–18 metų globos namų auklėtinių mano, kad mokslo ir mokymosi nauda sėkmingai gyvenant savarankiškai yra labai didelė (atitinkamai 55,6 % ir 51,2 %) ar pakankamai didelė (24,6 % ir 28,8 %). Tik nedidelė dalis abiejų amžiaus grupių globotinių (atitinkamai 10,1 % ir 8,7 %) neturėjo nuomonės apie mokslo ir mokymosi naudą.

Išsilavinimą, kaip labai svarbią vertybę, nurodė 70 % visų tiriamųjų (1 lentelė). Jaunesni tiriamieji dažniau nei vyresni teigė, kad išsilavinimas yra labai svarbi vertybė, o merginos, lyginant su globos įstaigose gyvenančiais vaikiniais, išsilavinimą vertino dažniau kaip labai svarbų veiksni.

1 lentelė. Išsilavinimo reikšmė paaugliams amžiaus ir lyties aspektais

χ^2 (df)	12–14 m.	15–18 m.		Vertybės		Merginos	Vaikinai	χ^2 (df)
13,193 0,010	2,9%	1,7%	nesvarbi	Išsilavinimas	nesvarbi	6%	4,2%	34,229 0,000
	3,7%	10,5%	vidutiniškai		vidutiniškai	6,3%	9,8%	
	20,5%	20,7%	svarbi		svarbi	15,5%	26,1%	
	73,0%	66,1%	labai svarbi		labai svarbi	77,6%	58,5%	

Nors 12–14 ir 15–18 metų globos namų auklėtiniai mano, kad siekiant sėkmingo savarankiško gyvenimo reikia nuolat mokytis ir tobulintis (atitinkamai 27,1 % ir 34,9 %), nemaža jų dalis (atitinkamai 23,5 % ir 18,3 %) įsitikinę, kad jiems pakaks baigti 10 klasių ar aukštąją neuniversitetinę mokyklą (atitinkamai 12,4 % ir 10,1 %) bei įgyti specialybę su viduriniu išsilavinimu profesinėje mokykloje (6,8 % ir 8,0 %). Panašios tendencijos pastebimos ir nagrinėjant tyrimo duomenis lyties aspektu (1 pav.). Tačiau merginos labiau akcentuoja nuolatinį mokymąsi ir tobulinimąsi, tuo tarpu vaikinai mano, kad sėkmingam savarankiškam gyvenimui pakanka baigti 10 klasių.

1 pav. Sėkmingo savarankiško gyvenimo veiksnių procentinis skirstinys pagal lytį

Domintis, kokie paauglių planai pradedant darbinę karjerą, nustatyta, kad trečdalis jaunesnių (32,7 %) ir šiek tiek mažiau (26 %) vyresnių paauglių teigė, kad ieškos darbo Lietuvoje, 19 % vyresniųjų planuoja mokytis profesinėje mokykloje,

tuo tarpu jaunesniųjų, turinčių tokią svajonę, yra mažiau (13,7 %). Panašus skaičius (7,2 % ir 8,1 %) abiejų amžiaus grupių paauglių norėtų studijuoti aukštesniojoje mokykloje, perpus daugiau visų paauglių (13,3 % ir 13,7 %) svajoja apie studijas aukštojoje mokykloje. Nemažai (21,2 %) vyresniųjų teigia dar neapsisprendę, ką veiks ateityje. Jaunesnių ir vyresnių paauglių nuomonės dėl planų pradėdant darbinę karjerą ateityje reikšmingai nesiskyrė ($\chi^2 = 8,484$; $p = 0,131$; $df = 5$). Tačiau duomenis palyginus lyties aspektu pastebėta, kad merginų ir vaikinių nuomonės kai kur reikšmingai išsiskyrė ($\chi^2 = 49,686$; $p < 0,000$, $df = 5$). 22,4 % merginų ir šiek tiek mažiau vaikinių (16,8 %) dar neapsisprendę dėl ateities. Daugiau vaikinių nei merginų linkę ieškoti darbo Lietuvoje ar stoti į profesinę mokyklą. Paaiškėjo, kad daugiau merginų nei vaikinių norėtų stoti į aukštesniąją mokyklą ir gerokai daugiau merginų ketina siekti aukštojo mokslo (atitinkamai 20,3 % ir 5,7 %).

Analizuojant, kokios profesijos domina globos namų auklėtinius, atskleista, kad 15,2 % visų moksleivių dar yra neapsisprendę, kokią profesiją norėtų pasirinkti. Populiariausios profesijos tarp jaunesnių ir vyresnių mokinių: statybininkas (atitinkamai 11,1 % ir 14,2 %) ir verslininkas (atitinkamai 12,3 % ir 8,2 %). Daugiau jaunesnių paauglių linkę būti mokytojais (5,6 %), padavėjais (4,8 %), gydytojais (3,2 %), aktoriais (3,2 %), modeliais (3,2 %), policininkais (2,4 %), o vyresnieji: vadybininkais (4,6 %), teisininkais (3,9 %), socialiniais darbuotojais (2,2 %). Pagal domėjimąsi galimomis profesijomis statistikai reikšmingi skirtumai nustatyti tarp lyčių ($\chi^2 = 192,520$; $p < 0,000$, $df = 22$). Iš visų profesijų gausos daugiausia merginų (8,2 %) teigė turėsiiančios savo verslą, o beveik 27 % vaikinių planuoja būti statybininkais.

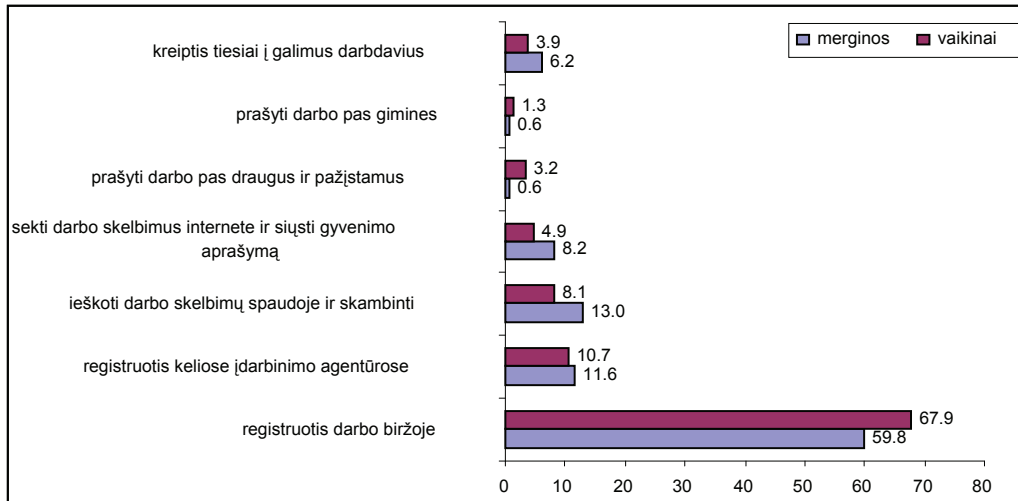
Jaunesnių ir vyresnių paauglių apsisprendimo dėl profesijos priežastys kai kuriais klausimais beveik nesutapo: daugiau vyresniųjų mano, kad norint ateityje susirasti gerą darbą būtina įgyti profesiją, tikisi, kad ji bus vertinama visuomenėje ir suteiks patirties ($p < 0,05$). Iš 2 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad daugiau nei pusė visų paauglių ketina pasirinkti profesiją, kuri, jų manymu, nėra gerai apmokama ir gali būti sunku susirasti darbą užsienyje. Domintis, ar patinka veikla, su kuria siejama profesija, 87 % jaunesnių ir 84,1 % vyresnių mokinių atsakė neigiamai. Atitinkamą profesiją merginos rinkosi todėl, kad, jų manymu, būtina įgyti profesiją norint susirasti gerą darbą; ši profesija suteikia daug žinių ir patirties; madinga profesija; patinka ši veikla, o vaikinai dėl to, kad teks patiems save išlaikyti; ši profesija gerai apmokama; šios srities specialistams lengviau susirasti darbą užsienyje.

2 lentelė. Priežastys, lemiančios profesijos pasirinkimą

Priežastys	Atsakymo variantai	Amžius		$\chi^2(df=2)$
		12–14 m.	15–18 m.	
Turėsiu pats save išlaikyti	ne	43,4	41,6	0,219
	taip	56,6	58,4	$p = 0,640$
Ši profesija yra gerai apmokama	ne	68,7	72,6	1,111
	taip	31,3	27,4	$p = 0,292$
Šią profesiją patarė pasirinkti globos namų darbuotojai	ne	91,4	92,4	0,219
	taip	8,6	7,6	$p = 0,640$
Šią profesiją galima įgyti arti esančioje mokykloje	ne	92,1	91,0	0,242
	taip	7,9	9,0	$p = 0,623$
Šios profesijos specialistams lengva susirasti darbą užsienyje	ne	90,6	85,4	3,634
	taip	9,4	14,6	$p = 0,057$
Būtina įgyti profesiją, norint ateityje susirasti gerą darbą	ne	81,1	73,1	5,254
	taip	18,9	26,9	$p < 0,022$
Šios profesijos specialistams lengva susirasti darbą Lietuvoje	ne	90,2	84,4	4,299
	taip	9,8	15,6	$p < 0,038$
Geros socialinės garantijos	ne	92,2	92,2	0,000
	taip	7,8	7,8	$p = 0,999$
Šią profesiją turi geras mano draugas	ne	94,3	94,0	0,023
	taip	5,7	6,0	$p = 0,879$
Ši profesija suteikia daug žinių ir patirties	ne	94,7	86,2	11,517
	taip	5,3	13,8	$p < 0,001$
Šią profesiją turi tavo globėjai, tėvai	ne	97,5	98,5	0,739
	taip	2,	1,5	$p = 0,390$
Turint šią profesiją nereikia sunkiai dirbti	ne	88,9	89,2	0,011
	taip	11,1	10,8	$p = 0,918$
Vertinama užsienyje	ne	92,2	92,2	0,000
	taip	7,8	7,8	$p = 0,999$
Vertinama visuomenėje	ne	94,	90,2	4,062
	taip	5,3	9,8	$p < 0,044$
Madinga profesija	ne	88,5	91,7	1,783
	taip	11,5	8,3	$p = 0,182$
Man patinka ši veikla	ne	87,	84,1	1,192
	taip	12,8	15,9	$p = 0,275$

Domintis, kaip reikėtų ieškotis darbo, didžioji dauguma (atitinkamai 67,5 % ir 61,2 %) jaunesnių ir vyresnių tiriamųjų nurodė, kad kreiptųsi į darbo biržą. Mažesnę dalis tiriamųjų ieškotų darbo skelbimų spaudoje (atitinkamai 12,8 % ir 9,8 %), siųstų gyvenimo aprašymus potencialiems darbdaviams (atitinkamai 4,5 % ir 7,6 %), o visai nedidelė dalis abiejų amžiaus grupių tiriamųjų (atitinkamai 2,4 % ir 2,9 %) prašytų darbo draugų ir pažįstamų ar giminių ($\chi^2 = 72,421$; $p = 0,131$;

$df = 6$). Panašios tendencijos pastebimo ir nagrinėjant šį klausimą lyties aspektu (2 pav.).

2 pav. Būdų ir priemonių ieškotis darbo procentinis skirstinys ($\chi^2 = 17,499$; $p = 0,008$; $df = 6$).

Pasidomėjus apie profesinio konsultavimo reikalingumą mokykloje, daugiau nei pusė (63,3 %) vyresnių moksleivių teigė, kad jis mokykloje būtinas. Jaunesni moksleiviai šiuo klausimu arba neturėjo nuomonės (22,7 %), arba manė panašiai kaip vyresnieji. Vis dėlto net 19,2 % vyresnių paauglių mano, kad patarėjo karjeros klausimais jiems nereikia. Duomenys, analizuojant lyties aspektu, yra panašūs, tačiau daugiau vaikinių nei merginų mano, kad profesinio konsultavimo specialistas visai nereikalingas. Taip pat daugiau vaikinių (16 %) nei merginų (13,6 %) šiuo klausimu neturėjo nuomonės ($\chi^2 = 9,814$; $p < 0,02$; $df = 3$).

3. Rezultatų aptarimas

Profesijos rinkimasis, kaip karjeros projektavimo dalis, yra sudėtingas, visą sąmoningą žmogaus gyvenimą trunkantis procesas. Ypač šį procesą veikia pokyčiai šiandieninėje darbo rinkoje. Profesijos rinkimasis ir tinkamų sprendimų dėl tolesnės sėkmingos profesinės veiklos priėmimas dažniausiai priklauso nuo to, ar žmogus, ketinantis tapti nauju darbo rinkos dalyviu, gali išvelgti kaitos tendencijas, realiai vertinti situaciją ir nuolat būti aktyviu dalyviu.

Įvairiais amžiaus tarpsniais karjeros projektavimas yra skirtingo pobūdžio, keliami skirtingi tikslai. Paauglystėje jis tapatinamas su ugdymo karjerai procesu,

kurio pagrindinis tikslas – padėti jaunam žmogui atsakyti į vieną svarbiausių jo gyvenimo klausimų – kuo būti? (Augienė, 2009). Šiame etape svarbu atsižvelgti tiek į individualius jaunuolių prigimties ypatumus, tiek į darbo rinkos poreikius.

Šiandieninėje darbo rinkoje jaunų žmonių galimybės yra mažesnės. Mažėja 15–24 metų amžiaus žmonių užimtumas ir auga nedarbas. Lietuvoje jaunimo nedarbo lygis 2009 m. trečiąjį ketvirtį išaugo iki 33,3 proc. ir buvo 2,4 karto didesnis nei visų amžiaus grupių gyventojų nedarbo lygis (Okunevičiūtė, Neverauskienė, 2011). Dar sunkesnėje padėtyje atsiduria globos namuose užaugę jaunuoliai. Jie, pasižymėdami didesniu nei bendraamžiai, užaugę biologinėse šeimose, socialiniu nebrandumu, ateities tikslų neapibrėžtumu, lėtesniu emociniu vystymusi, socialinių įgūdžių ir pažintinio aktyvumo stoka, žemu socialiniu ir psichologiniu adaptyvumu lygiu, turi mažiau prisitaikymo visuomenėje galimybių (Čepukienė, Pakrošnis, 2008; Samašonok, Žukauskienė, Gudonis, 2006; Kovalenkovičienė, Leliūgienė, 2005 ir kt.). Teigiama, kad vaikams, augantiems globos namuose, trūksta savarankiškumo, noro mokytis ir įgyti profesiją. Ypač to stokoja paaugliai, ilgus metus gyvenantys dideliuose vaikų globos namuose. Tyrimais atskleista statistiškai reikšminga sąsaja tarp pasirengimo savarankiškam gyvenimui ir prisitaikymo prie savarankiško gyvenimo nutraukus globą (Dixon, Stein, 2005, cit. Remiantis: Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, 2007). Tokius duomenis iš dalies patvirtina ir ši studija. Daugelis tyrime dalyvavusių paauglių nemano, kad yra pasirengę savarankiškam gyvenimui.

Karjera – tai procesas, realizuojamas nuolat kintančiame darbo pasaulyje. Taigi vieną kartą įgytos žinios, bazinis išsimokslinimas ar formalus išsilavinimas negali garantuoti profesinės sėkmės visam gyvenimui. Būtina nuolat atnaujinti turimas žinias, t. y. nuolat mokytis (Stanišauskienė, 2007). Ypač svarbus žmogaus ateičiai gali būti „mokymasis mokytis“, kuris postmodernioje visuomenėje tampa patikimiausiu būdu priimti permainų iššūkius. Ne išimtis ir globos namų auklėtiniai, puikiai suvokiantys mokslo ir mokymosi svarbą. Šio tyrimo duomenys sutapo su V. Pruskaus (2008) atlikto tyrimo duomenimis, atskleidžiančiais, kad dabartiniai paaugliai puikiai suvokia, jog išsilavinimas padės tapti laisvesniais, jaustis reikalingais, sėkmingai integruotis į bendruomenę. Vis dėlto paaugliai, gyvenantys globos namuose, priešingai nei jų bendraamžiai, savo ateitį sieja ne su aukštuoju universitetiniu išsilavinimu. Jų manymu, sėkmingą ateitį gali užtikrinti vidurinis, profesinis išsilavinimas ar net 10 klasių. Ypač tai pabrėžia vaikinai. Manytina, kad ši tendencija iš dalies gali rodyti darbo jėgos pasiskirstymą darbo rinkoje. Lietuvoje moterys sudaro mažumą (nuo 15 iki 25 proc.) tarp daugelio darbininkų profesijų ir daugumą tarp tarnautojų bei specialistų (atitinkamai 85 ir 70 proc.) (Valackienė, 2002, cit. Remiantis: Daukantienė, 2006). Kiti tyrimai (Domeikytė, 2010) atskleidžia, kad daugiau merginų nei vaikinų ketina studijuoti universite-

te, nes universitete įgytos žinios ir kompetencija moterims leidžia siekti karjeros (Činikienė, 2011). Tačiau šio tyrimo duomenys nesutapo su D. Domeikytės (2010) tyrimo duomenimis, kurie atskleidė, kad nei vienas moksleivis nesiruošia tęsti mokslų profesinėje mokykloje, tuo tarpu daugiau kaip dešimtadalis paauglių, gyvenančių globos namuose, savo ateitį sieja būtent su profesiniu išsilavinimu.

Profesijos pasirinkimo procesas paauglystėje yra gana sudėtingas, jam įtakos turi nemažai tarpusavyje susijusių veiksnių. Renkantis profesiją paprastai vyrauja išoriniai profesijos pasirinkimo veiksniais. Tai siejama su galimybe uždirbti daugiau pinigų ir turėti prestižinį darbą (Pruskus, 2008; Valackienė, Dėmenienė, 2007). Šio tyrimo rezultatai atskleidė, kad globos namų auklėtiniai pasirinktą profesiją labiau sieja su elementarių poreikių tenkinimu – galimybe išsilaikyti, teigiant, kad tokia veikla jiems turbūt nepatiks.

Manytina, kad tokius skirtumus gali lemti artimiausia aplinka. Tyrimais nustatyta, kad profesijos pasirinkimo procese ypač svarbi yra šeima ir mokykla (Ferry, 2006, cit. remiantis: Ustinavičiūtė ir kt., 2011). Globos namų auklėtiniai – specifinė vaikų grupė. Traumuojanti patirtis, pasak A. Zbarauskaitės ir D. Čekuolienės (2009), atskyrus nuo artimųjų tampa kliūtimi formuojantis tapatumui, kuris labai svarbus planuojant tolesnį savo gyvenimą. Deja, paaugliai, augantys globos namuose, prasčiau generuoja alternatyvius sprendimus sprendami įvairias problemas. Dažnai tokie vaikai netiki, kad gali patys susidoroti su sunkumais ir išspręsti savo problemas (Samašonok ir kt., 2006). Tą patvirtino ir šis tyrimas: kaip pagrindinę išeitį ieškant darbo jie mato registravimąsi darbo biržoje, deklaruoja nenorą būti aktyviais darbo paieškos proceso dalyviais. Todėl suvokiant pagalbos reikalingumą nurodo, kad profesijos konsultantas jiems yra būtinas. Tai patvirtina, kad globos namų auklėtiniais būtina nuosekli ir kryptinga pagalba, leisianti juos parengti gyvenimui ir padėsianti prisitaikyti visuomenėje.

Išvados

Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, galima kelti prielaidą, kad globos namuose gyvenančių paauglių profesijos pasirinkimo problemos skiriasi nuo šeimose augančių vaikų profesijos rinkimosi problemų. Nors dauguma globos namuose gyvenančių paauglių mano, kad nėra pasirengę savarankiškam gyvenimui, tačiau puikiai supranta mokslo ir mokymosi reikšmę, o išsilavinimą laiko didele vertybe. Toks vertinimas ypač būdingas merginoms bei jaunesnio amžiaus paaugliams.

Vertinant sėkmingo savarankiško gyvenimo veiksnius nustatyta, kad nuolatinį mokymąsi ir tobulinimąsi merginos laiko ypač svarbiu tolesniam gyvenimui, tuo tarpu vaikinai įsitikinę, kad tam pakanka baigti 10 klasių. Daugiau vaikinų nei merginų, išėję iš globos namų, ketina stoti į profesinę mokyklą ar ieškoti darbo

Lietuvoje, o didesnė dalis merginų ketina studijuoti aukštesniojoje ar aukštojoje mokyklose.

Analizuojant paauglių profesijos pasirinkimą lemiančias priežastis nustatyta, kad profesija, kurią planuoja pasirinkti globos namų auklėtiniai, greičiausiai nebus nei gerai apmokama, nei vertinama visuomenėje, nei madinga ar patinkanti paaugliams, tačiau ji padės išsilaikyti.

Tiriant paauglių galimybes ieškoti darbo, pastebėtas jų nepasirengimas būti aktyviais darbo rinkos dalyviais: dauguma paauglių kaip pagrindinį darbo paieškos būdą nurodė užsiregistravimą darbo biržoje.

Gauta 2013 05 12

Pasirašyta spaudai 2013 06 19

Literatūra

- Adamonienė, R. (2009). Vadybinės žmogiškųjų išteklių formavimo prielaidos ir galimybės. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai 16(1)*: 6–14.
- Augienė, D. (2009). *Karjera: nuo profesijos pasirinkimo iki profesinės veiklos organizacijoje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Barkauskaitė, M. (2007). Profesinis konsultavimas ir orientavimas šiuolaikinio profesinio rengimo kontekste. *Acta Paedagogica Vilnensia 18*: 106–120.
- Čepukienė, V., Pakrosnis, R. (2008). Vaikų globos namuose gyvenančių paauglių psichologinio ir socialinio funkcionavimo sunkumus lemiantys veiksniai: asmenybės savybių ir gyvenimo globos namuose ypatumų sąveika. *Specialusis ugdymas 2(18)*: 31–44.
- Činikienė, R. (2011). Karjeros moters galios išraiška ir pasiskirstymas šeimyninėje veikloje. *Kultūra ir visuomenė 2(2)*: 76–94.
- Daukantienė, N. (2006). Darbo rinkos pokyčiai Lietuvoje: moterų ir vyrų padėties aspektai. *Filosofija. Sociologija 4*: 46–54.
- Domeikytė, D. (2010). Vyresniųjų klasių moksleivių lyčių požiūrio skirtumai planuojant studijas. *Santalka. Filologija. Edukologija 18 (4)*: 24–35.
- Jovaiša, L. (2009). *Profesinio orientavimo ir konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora.
- Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
- Kovalenkoviėnė, J., Leliūgienė, I. (2005). Buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinė adaptacija profesinėje mokykloje. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas 5(59)*: 41–53.
- Kučinskienė, R. (2003). *Ugdymo karjerai metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Kutkienė, L. (2008). 16–17 metų paauglių vaikinių ir merginų asmenybės tapatumo brandos ypatumai bei sąsajos su savęs vertinimu. *Pedagogika 90*: 108–114.
- Lileikienė, T. (2009). Aukštesniųjų klasių mokinių požiūris į karjeros sėkmingumą lemiančius veiksnius. *Pedagogika 93*: 54–61.
- Martinkus, B., Sakalas, A., Savanevičienė, A. (2006). *Darbo išteklių ekonomika ir valdymas*. Kaunas: Technologija.
- Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa*. (2007). Vilnius.
- Okunevičiūtė-Neverauskienė, L. (2011). Diskriminacijos apraiškos: aktuali būklė bei tendencijos antidiskriminacijos srityje Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija 22 (2)*: 115–128.
- Petkevičiūtė, N. (2006). *Karjeros valdymas. Asmeninė / individualioji perspektyva*. Kaunas: VDU leidykla.
- Pociūtė, B., Isiūnaitė, V. (2011). Profesijos pasirinkimo problemos ir asmenybės savybės. *Psichologija 43*: 78–91.
- Pruskus, V. (2008). Išsilavinimas kaip vertybė: mokinių, mokytojų ir tėvų požiūris. *Santalka. Filologija. Edukologija 16 (4)*: 68–77.

- Pukelis, K. (2003). Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos* 6: 66–75.
- Rosinaitė, V. (2008). Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų career development kompetencijos: subjektyvus jų įsisavinimo lygio ir ugdymo poreikio įvertinimas. *Filosofija. Sociologija* 19 (4): 62–71.
- Samašonok, K., Žukauskienė, R., Gudonis, V. (2006). Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvinių strategijų ir elgesio bei emocinių problemų ypatumai. *Socialinis darbas* 5(2): 45–54.
- Samašonok, K., Žukauskienė, R. (2004). Globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, mokyklinės adaptacijos ir kompetencijos ypatumai. *Socialinis darbas* 3(2): 1–11.
- Stanišauskienė, V. (2007). Theoretical Aspects of Librarian Career Design in the Context of Life-Long Learning Concept. *Gyventojų įtraukimas į besimokančio miesto vystymą*. Kaunas: KTU leidykla.
- Tijūnėlienė, O., Virbalienė, A. (2006). *Mokslinis tikrovės pažinimas. Apklauso metodas*. Klaipėda: KU leidykla.
- Tureikytė, D., Lukoševičiūtė, M., Juozeliūnienė, I., Čyžiūtė, J. (2005). Profesinės karjeros projektavimas: darbo vertinimo ir lyties dimensijos (Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakulteto studentų sociologinis tyrimas). *Filosofija. Sociologija* 2: 51–55.
- Valackienė, A., Dėmenienė, A. (2007). Knowledge Management: the Development of Testing Portal for Selection of Profession. *Engineering Economics* 2(52): 59–64.
- Ustinavičiūtė, L., Katkonienė, A., Žemaitaitytė, I. (2011). Veiksniai, susiję su sėkmingu karjeros planavimu ir profesijos pasirinkimu paauglystėje. *Socialinis darbas* 10(2): 169–180.
- Zbarauskaitė, A., Čekuolienė, D. (2009). Globos namuose gyvenančių paauglių tapatumo formavimasis: biografinio pasakojimo ir interpretacinė analizė. *International Journal of Psychology: a Biopsychosocial Approach* 4: 89–08.

PROBLEMS RELATED TO THE CHOICE OF PROFESSION AMONG THE TEENAGERS LIVING IN FOSTERS HOMES

Vilija Bitė Fominienė, Diana Rėklaitienė, Jūratė Požerienė, Vida Ostasevičienė, Aida Gaižauskienė

Summary

The article focuses on the importance of a career in today's employment market, and it analyzes rational choice of profession at teenage years as a condition to a successful career. During the last decade in Lithuania there has arisen a very active interest in versatile issues related to the career, highlighting that a presumption for a successful one is rational career selection (Augienė, 2009; Stanišauskienė, 2007; Petkevičiūtė, 2006; Pukelis, 2003; Kučinskienė, 2003). Besides there have been investigated quite many issues of profession selection in terms among both – students (Tureikytė ir kt., 2005; Barkauskaitė, 2007; Rosinaitė, 2008), and pupils (Pociūtė, Isiūnaitė, 2011; Domeikytė, 2010; Lileikienė, 2009; Valackienė, Dėmenienė, 2007). However, the research was oriented towards pupils' issues of profession selection as they are discussed through the investigation of the families, which are bringing up children. After all the pupils, who have lost parents, are a specific group, which according to K. Samašenko and R. Žukauskienės (2004),

frequently require some purposeful and consistent support needed for their preparation for an independent life. It is known quite little about the teenagers' resident in the orphanage, peculiarities of profession selection and the following issue has been investigated quite little. Although it is obvious the data could serve for the teenager in making a partial decision based on both profession selection and career projection.

Therefore, the purpose of this research is to analyze problems that teenagers from foster homes experience when choosing a profession

In order to achieve the aim there was selected a quantitative research. The research sample involved 716 teenagers at the age of 12–18, who had lost their parents' care and had been residing in the orphanage (state, municipal and non-state). The research sample involved 47 % of girls and 53 % of boys. According to the age the researched divided as following: the researched at the age of 12–14 made 37.8 % of the sample, and the teenagers' sample at the age of 15–18 made 62.2 %. The issues of profession selection related to the researched were investigated applying a written survey method. There was designed a questionnaire the content of which included fact (social and demographic) and construct (research objective) questions. Under the way of questionnaire survey there was analyzed the teenagers' preparation for an independent life and researched their approach towards education and its use in leading an independent life; there were analyzed the fatal factors for profession selection and the teenagers' approach towards the search for jobs and employment opportunities. The completed questionnaire was adjusted with specialists from the Ministry of Social Security and Labor. Under the principal of the nested random selection/sampling there were selected the orphanages.

For the estimation of the quantitative research data there were applied the methods of Mathematical Statistics. The research data were processed after having applied a 13 version software SPSS (statistic package for Social Sciences). The grouped information is presented in Tables and Figures. There was applied the criterion of Chi-square (χ^2) following which there were assessed the differences between two samples.

The findings gained during the research revealed that a greater part of the teenagers, resident in orphanages are not ready for an independent life. They claim that they comprehend the significance of education for an independent life as 70 percent of them indicated education being a very important value. However, major part of the researched will strive to obtain the profession at vocational schools or during non-university studies. Quite many respondents, especially the boys, consider the basic (10 class) education being sufficient for a successful independent life. Meanwhile, the girls emphasize the preference for continuous learning.

According to the disclosure of the research data, 15 percent of the teenagers have not decided on the career; however, the boys are planning to work as builders, and a tenth of the girls would like to own personal business. Quite a large part of the researched would like to work in the field of service. However, a major part of teenagers, who are planning their career, consider that they will not be fond of the selected activities or profession, but it will be normally paid and marketable abroad.

The survey results revealed that teenagers living in care homes understand the importance of education in their independent life. Nevertheless, the majority of these teenagers would later seek to acquire a profession either at vocational schools or by taking non-university courses. A big number of respondents especially boys think, that 10 year of school education is enough for a further successful independent life. These teenagers are not prepared to be actively involved in job search, thus they consider registering at a job centre as sufficient effort.

Therefore, based on our study results we can make an assumption that problems related to the choice of profession among the teenagers deprived from parental upbringing are slightly different from those who were brought up in the families.

